

ÉPÍTÉS Z E T

A MAI VAJDASÁGI ÉPÍTÉS Z E T

Több mint egy éve járja tartományunk városait a mai vajdasági építészeti bemutató kiállítás, alkalmat adva az utóbbi egy évtized architektúrájának alaposabb vizsgálatára és kritikai értékelésére. A Sremska Mitrovica-i képtár szervezte kiállítás azonban mindeddig nem vonta magára a kritika figyelmét, pedig a tárlat — minden hibája ellenére is — többre érdemesült az elhallgatásnál. A szervezők is abban reménykedtek, hogy ha nem is korbácsolják föl a kedélyeket, legalább szembesítik a véleményeket, annál inkább, mert építészeti jellegű kiállítás felénk ritkán adódik.

Jól tudjuk, Vajdaságban a műépítészet eléggé mellözött művészeti ág, bár senki sem vitatja, hogy az ember élet- és munkakörnyezetét legtarthatóbban éppen az építészet őrzi. Miért hallgatunk hát olyan nagyot (tudatosan avagy sem), ha építészetről kell beszélni, miért bocsátkozunk olyan ritkán dialógusba a minden embert olyannyira érintő kérdéssről, mint az architektúra? Pedig, gondoljunk csak bele, utazásaink közben hányszor és hányszor kényszerültünk már állásfoglalásra és véleménynyilvánításra ezekről a kérdésekről, mert hisz akarva-akaratlan is megragadja figyelmünket a jó és rossz építészeti megoldás egyaránt.

Vajdaság építészetét és elmúlt évtizedek folyamán számos nemzeti vagy regionális jellegzetességéből eredő hatás érte. Ennek ellenére sokáig sikeresen ellenállt a stílustalanságnak, minek folytán sokoldalú és építészetiileg értékes örökség maradt ránk. Ennek tudatában léptünk a mai, elsősorban az 1970. és 1977. közötti építészetünket bemutató szabadkai kiállítási csarnokba. Az első benyomás az, hogy az utóbbi évtizedben tervezett és kivitelezett épületek nem illeszkednek bele a mi vajdasági környezetünkbe. Az új teljesen elüt a hagyományostól, nincs meg a természetes kontinuitás a múlt és a jelen között. Leginkább rideg és idegen testként, csak úgy odavetetteni fúródik be egy-egy épület a régi hangulatot sugárzó építészeti egység közé. Lehet, hogy funkcionálisak ezek az épületek (épületekről. beszélünk, mert a kiállítás majdnem csak ezeket prezentálja), ez sem mellékes szempont, de hol van az itteni mégiscsak századokon át alakult örökség egyfajta harmonikusabb folytatása, új elemekkel gazdagodása és továbbélesztése? Mindössze néhány példát tudnánk felhozni arra vonatkozólag, hogy a tervező nemcsak megtervezni, hanem megkomponálni kívánta azt, amit akar, tájékozódva, milyen környezetbe kell beilleszteni alkotását. Milorad Berbakov, Bencze Tibor és Vera Naumov tartoznak azon kevesek közé, akik nem hagyták figyel-

men kívül ezt a szempontot sem, viszont a kiállítás csak keveset mutat ezek munkáiból. A tárlat sajnos nem viszonyult kritikailag az építészetben jelentkező giccsel szemben: nem ítélte el az olyan erőszakos beavatkozást, mint amilyen mondjuk Zrenjanin központjában történt a víztorony felépítésével vagy Zomborban az áruházal.

A kiállítás, mint már utaltunk is erre, kissé egyoldalúan mutatja be építészetünket, csakis a lakóépületeket, illetve üzlethelyiségeket veszi számba, holott helyet kellett volna biztosítani több sportlétesítménynek, benzinkútoknak, buszállomásnak, garázsoknak stb.

Az új formák és tartalmak kihívását nem lehet és nem is szabad elvetni, hiszen ez konzervativizmushoz vezetne, az építésznek, különösen pedig a műépítésznek nem szabad megfélekednie a múlttal és a tájjal szembeni felelősségéről. Vajon joga lehet-e valakinek arra, hogy településeket, falvakat és városokat torzítson el? A felelősség természetesen nemcsak a tervezőket terheli, hanem a városrendezéseket is, akik sokszor — mintegy jó kibúvóként — a pénzhíányra hivatkoznak, ha egyes elfogadott megoldásaikat bírálják. Pedig leginkább nem a pénzhíányról, tehát a gazdaságosság elvéről van szó, hanem egyszerűen tudatlanságról és nemtörődomségről, s annak hiányáról, hogy elmarad a tervek esztétikai jellegű felülbírálása. A szakkritika hiánya tehát nagyon is érezhető.

Ez a hiányt pótló kiállítás számos más jellegű kérdést is felvetett, de megmutatta a sikeresebb vállalkozásokat is.

A vajdasági városok zöme sajátos fizionómiáját a századfordulón nyerte, ekkor alakultak ki a városi központok, amelyeket mindinkább avatatlan kezek bolygatnak. De vannak pozitív példák is. Slavko Jelinek és Đurđa Lipovščak tervezte a szabadkai Standard konfekciya épületét, amelyet a századvégi eklektikus homlokzatú épületek között kellett elhelyezni. A tervezők szem előtt tartották az új létesítmény rendeltetését és jellegét, s mégis sikerült az újat a régi épületek ritmusában megtervezni. Legtöbb esetben azonban az ilyen beillesztés sikertelen, s az új idegenül hat, olyannyira, hogy a környezet legszívesebben kivetné magából. Megint csak követendő példaként említsük a Šipad újvidéki bútorszalonját, amelyet Dragan Ivković tervezett és két nagy masszív épület közötti szűk helyre kellett behelyezni. A beton- és téglaeépület az egykori stílust idézi, a néhány nagyméretű nyílás pedig még inkább összhangba hozza a szomszédos épületekkel. Bár van benne némi nyugtalanság — ami az épület rendeltetésére való tekintettel nyilván cél is lehetett —, mégis megtartotta az egész utcára jellemző méltóságteljeséget is. Összetett feladatra vállalkozott Kelemen Sándor újvidéki építész is. Szabadkán egy kisebb téren 1912-beli szecessziós és a két háború közötti neoklasszicista stílusú lakóépületnek kellett „támasztani” egy üzleti alagsoros lakóépületet. Kelemen az új épületet úgy tervezte meg, hogy az önmagát hangsúlyozva a szecessziós épületre is felhívja a figyelmet, míg a

másik oldalon háttérbe szorítja a művészileg kétes értékű neoklasszicizistát.

A bácsi iskola a falusi építészeti örökség és egy, a műemléket képező létesítmény tiszteletben tartásának ritka példája. Milorad Milidragović építész a középkori toronnyal ékesített bácsi kolostor alatt épült iskolát a földszinti építkezés módszereivel úgyszólván a gyep síkjába helyezte. Korszerű tervezésével megmentette a műemléket, de az iskola sem játszik alárendelt szerepet. Pontosabban, az iskola is fölvette a műemlék tömörségét, és most egymást hangsúlyozzák. Az opovói képtár, amelyet Milorad Berbakov és Spasoje Krunić tervezett, nem azért áll közel hozzánk, mert a múlt építészeti örökségére támaszkodik, hanem merész megoldásaival hívja magára a figyelmet. Ugyanígy a Rohalj-baza emlékmű a Fruška gorán. Vera Naumov verbászi lakónegyede minden bizonynyal csak gazdagodott azzal, hogy a tervező a síkság festőiségét is belevitte munkájába.

A szabadkai tárlat nyomán számos kérdést tehetnénk fel. Többek között meg kellene kérdezni tervezőinktől, miért nem ajándékoznak az új lakóépületeknek több melegséget, miért számúzték a kerámiát, miért félnek a cseréptetőktől, az A alakú tetőszerkezettől vagy a kétlefolyós tetők ritmusától s a régi építészek kimeríthetetlen alkotói leleményességének felhasználásától.

Bela DURANCI

FILM

JÓ ÉS ROSSZ FILMEK

Jegyzet a 25. pulai filmfesztiválról

Fennállásának negyed évszázados jubileuma jegyében kezdődött az idei pulai filmfesztivál, s noha igen hamar, tulajdonképpen már az első versenyfilmek bemutatásával áttért rendes és jól megszokott medrébe, mindvégig megtartotta ünnepi jellegét. Azzal elsősorban, hogy a nem kevesebb, mint 21, a bíráló bizottság elismerésére pályázó film mellett bemutatták az eddigi fesztiválok díjnyertes produkcióit is. Ezzel a közönség valójában áttekintést nyerhetett nemcsak az elmúlt év terméséről, tehát filmművészetünk jelenéről, hanem huszonöt éves múltjáról is. Mivel a pulai fesztivál úgyszólván egyidős filmgyártásunkkal, a szemle e nem hivatalos részét akár a jugoszláv film történeti retrospektívájaként is szemlélhetjük. Filmművészetünk történeti vizsgálatára ezúttal mégsem vállalkozunk, vizsgálódásunk tárgya csak a hazai filmművészet jelene lesz.